

УДК 338.1

Наталія Бутрин

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИРОБНИЧОГО КООПЕРАТИВУ

Стаття присвячена характеристиці виробничих кооперативів як суб'єкту корпоративних правовідносин. Окреслено характерні ознаки виробничих кооперативів, проаналізовано законодавчу базу, що регулює діяльність виробничих кооперативів та встановлює їх процесуальне становище.

Ключові слова: господарські товариства, виробничі кооперативи, фізичні та юридичні особи, спільна господарська діяльність, засновники кооперативу, члени кооперативу, відповідальність членів кооперативу.

Кооперативний рух одержав широкий розвиток більше 150 років тому в державах з різними економічними, політичними і соціальними системами, релігійними поглядами й ідеологією, зокрема таких, як: Швеція, Італія, Франція, Канада, Велика Британія. У даний час у світі на принципах виробничих кооперативів працюють понад 800 мільйонів чоловік. Проте основу кооперативів у світі складали і складають, як правило, ідентичні принципи і кооперативні цінності: взаємодопомога, демократія, рівність (особливо принцип: одна людина – один голос при прийнятті рішень загальними зборами), соціальна відповідальність, добровільність, співробітництво між кооперативними організаціями, автономія, незалежність і ін.

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний розвиток українського суспільства характеризується різноманітністю форм підприємницької діяльності, у тому числі й виробничих кооперативів. Вони є ланкою єдиного економічного комплексу країни і рівні з іншими учасниками господарської та підприємницької діяльності. Той факт, що виробничі кооперативи сьогодні скоріше рідкість і їх питома вага серед інших організаційно-правових форм підприємництва не перевищує відсотка, однак, це не зменшує значущості обраної проблематики. Дослідженню особливостей виробничих кооперативів присвячено роботи Н. Весельської, О. Сурженко, В. Сунцова та ін. У запропонованій статті робиться спроба визначити й проаналізувати теоретично-правові засади виробничих кооперативів. Зазначимо, що базовими документами, що на сьогодні встановлюють особливості правового статусу кооперативів, є зокрема, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України від 10 липня 2003 р. № 1087–ІУ “Про кооперацію”, від 10 квітня 1992 р. № 2265–ХІІ “Про споживчу кооперацію”, від 17 липня 1997 р. № 469/97–ВР “Про сільськогосподарську кооперацію”. Проте власне відносини кооперації регулюються набагато більшою кількістю правових актів, основний блок з яких складають міжнародні та міждержавні документи щодо виробничої кооперації між Україною та іншими державами, нормативні акти, прийняті на їх виконання.

Зауважимо, що загальне визначення кооперативу міститься у ст. 2 Закону України “Про кооперацію”, відповідно до якої кооператив – це юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [4, с. 123].

Основні види кооперативів також встановлюються Законом України “Про кооперацію”, згідно якого відповідно до завдань та характеру діяльності кооперативи поділяються на: виробничі, обслуговуючі та споживчі [2].

Виробничий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку. Виробничі кооперативи можуть

здійснювати виробничу, переробну, заготівельно-збутову, постачальницьку, сервісну і будь-яку іншу підприємницьку діяльність, не заборонену законом [2].

Обслуговуючий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 % загального обороту кооперативу.

У галузі сільського господарства обслуговуючі кооперативи залежно від виду діяльності поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та інші (ст. 2 Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”).

До переробних належать кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, коноплі, лісо- і пиломатеріалів тощо). Заготівельно-збутові кооперативи здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо.

Постачальницькі кооперативи створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини і матеріалів та постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам.

Сервісні кооперативи здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновні роботи, забезпечують ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні послуги, послуги з уведення бухгалтерського обліку, аудиту та інше. У разі поєднання кількох видів діяльності утворюються багатофункціональні кооперативи.

Споживчий кооператив (споживче товариство) – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів. Так, наприклад, з метою утримання будинку та прибудинкової території у належному стані його мешканці можуть створити споживчий кооператив, що буде як власними силами, так і з залученням інших фізичних та юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності виконувати відповідні ремонтні, оздоблювальні та інші роботи, вивозити сміття тощо [2]. Власне споживчий кооператив не є суб'єктом підприємницької діяльності, проте з метою забезпечення фінансування своєї діяльності може створювати відповідні підприємницькі структури. Також за напрямками діяльності кооперативи можуть бути житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно-закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо.

Таким чином, можна окреслити такі ознаки кооперативів:

1. Кооператив є юридичною особою. Стаття 6 Закону України “Про кооперацію” прямо підкреслює наявність у кооперативі самостійного балансу, поточного та інших рахунків в установах банків, печатки зі своїм найменуванням – атрибутів, притаманних будь-якій юридичній особі [2]. Кооператив є власником будівель, споруд, грошових та майнових внесків його членів, виготовленої продукції, доходів, одержаних від її реалізації та провадження іншої передбаченої статутом діяльності, а також іншого майна, придбаного на підставах, не заборонених законом.

2. Кооператив утворюється фізичними та/або юридичними особами. Як впливає з наведених вище визначень видів кооперативів, участь фізичних осіб можлива у будь-якому з них. Що стосується юридичних осіб, можливість їх участі в кооперативах є обмеженою. Так, вони не мають права бути членами виробничого кооперативу, зважаючи на передбачену Законом України “Про кооперацію” обов'язкову трудову участь

членів виробничого кооперативу (що є притаманним, звичайно, лише фізичним особам) у його діяльності. Проте у виробничих та інших видах кооперативів мають право брати участь асоційовані члени – фізичні чи юридичні особи, які визнають статут кооперативу, внесли пайовий внесок і користуються правом дорадчого голосу в кооперативі (ст. 14 Закону України “Про кооперацію”).

3. Засновники кооперативу з метою його створення добровільно об’єднуються на основі членства. Згідно зі ст. 10 Закону України “Про кооперацію” членами кооперативу можуть бути фізичні особи, які досягли 16-річного віку і виявили бажання брати участь у його діяльності, юридичні особи України та іноземних держав, що діють через своїх представників, які внесли вступний внесок та пай у розмірах, визначених статутом кооперативу, додержуються вимог статуту і користуються правом ухвального голосу. Чисельність членів кооперативу не може бути меншою ніж 3 особи (ч. 5 ст. 7 Закону).

4. Кооператив утворюється для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб його членів. Мета створення – задоволення інтересів членів кооперативів – є основною ознакою, що відрізняє кооперативи від інших організаційно-правових форм юридичних осіб колективної форми власності. Шляхом створення виробничого кооперативу громадяни реалізують свої права на працю та на здійснення підприємницької діяльності, результатами якої є отримання прибутку, обслуговуючого – задовольняють свої потреби у послугах певного виду, споживчого – забезпечують себе товарами, результатами виконаних робіт, наданих послуг. Кооператив не має на меті насичення ринку товарами, роботами, послугами (хоча це і не виключається). Він створюється і діє для своїх членів.

5. Кооператив діє на засадах самоврядування. Термін “самоврядування” стосовно кооперативу означає право та реальну здатність його членів самостійно вирішувати питання діяльності кооперативу в межах законодавства України та статуту кооперативу [3, с. 52].

Головна різниця між господарськими товариствами та виробничими кооперативами полягає у тому, що господарські товариства є наслідком об’єднання капіталу. У свою чергу виробничі кооперативи – це не тільки об’єднання капіталу учасників, але й об’єднання праці цих учасників. Тобто всі члени виробничого кооперативу повинні не тільки зробити свій пайовий внесок, вони повинні також своєю працею брати участь у діяльності кооперативу.

Фактично поняття виробничого кооперативу було визначено тільки у ст. 163 Цивільного Кодексу України. Керуючись цим поняттям, можна визначити основні риси виробничого кооперативу:

- ☐ об’єднання громадян на засадах членства;
- ☐ внесення пайових внесків членами кооперативу;
- ☐ обов’язкова особиста трудова діяльність членів кооперативу [1].

Слід зазначити, що нормами цієї статті встановлено можливість вступу до товариства інших осіб (асоційованих членів), які фактично не беруть участі у діяльності кооперативу власною працею. Ця можливість повинна бути передбачена або законом, або бути закріплена у статуті виробничого кооперативу.

Окрім того, не слід забувати про відповідальність для членів виробничих кооперативів. Встановлення субсидіарної відповідальності для членів виробничого кооперативу означає, що члени кооперативу повинні відповідати своїм майном за боргами товариства, якщо в останнього немає достатньо коштів для погашення своїх боргів. Включення до статуту положень, що регулюють порядок субсидіарної відповідальності членів виробничого кооперативу, є обов’язковим.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що проблема полягає у необхідності правовими засобами стимулювати розвиток виробничих кооперативів і усунути колізії у законодавстві, які виникли у зв’язку з урегулюванням засад їх діяльності у Цивільному та Господарському кодексах України, приведенні поточного законодавства

про виробничу кооперацію до єдиного підґрунтя. Тим більше, і Закон України “Про кооперацію” від 10 липня 2003 року також не вирішив всіх проблем.

Саме сучасних теоретичних розробок із зазначеної проблематики недостатньо у вітчизняній науці, а це звужує коло практичних рекомендацій щодо адекватного юридичній природі регулювання цих відносин на національному і міжнародному рівні. Це призводить до ігнорування національного законодавства, суперечностей у практиці його застосування при регулюванні відносин та вирішенні спорів, використання сурогатних організаційно-правових форм.

Список використаних джерел

1. *Цивільний кодекс України* від 16.01.2003 р. № 435 – VI. 2. *Закон України “Про кооперацію”* від 10.07.2003 р. №1087. 3. *Кравчук В. М.* Корпоративне право / В. М. Кравчук. – К.: Істина, 2005. – 235 с. 4. *Щербина В. С.* Суб’єкти господарського права: Монографія / В. С. Щербина. – К., 2008. – 519 с.

Наталія Бутрин

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ НАЧАЛА ПРОИЗВОДСТВЕННОГО КООПЕРАТИВА

Статья посвящена характеристике производственных кооперативов, как субъекта корпоративных правоотношений. Очерчено характерные признаки производственных кооперативов, проанализирована законодательная база, которая регулирует деятельность производственных кооперативов и устанавливает их процессуальное положение.

Ключевые слова: хозяйственные общества, производственные кооперативы, физические и юридические лица, совместная хозяйственная деятельность, основатели кооператива, члены кооператива, ответственность членов кооператива.

Natalia Butryn

THEORETICAL-AND-LEGAL BASIS OF THE PRODUCTION COOPERATIVE STORES

The article is devoted to the description of production cooperative stores, as to the subject of corporate legal relationships. It presents the characteristic features of the production cooperative stores, analyses the legislative base which regulates their activity and judicial position.

Key words: economic societies, production cooperative stores, physical and legal persons, joint economic activity, founders of cooperative store, members of cooperative store, responsibility of members of cooperative store.